

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA IQTISODIYOTNING INNOVATSION RIVOJLANISHI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA INSTITUSIONAL OMILLAR

Maqsudova Charos Ulugbek qizi¹

¹ Jizzax davlat pedagogika universiteti, Menejment yo'nalishi, 1-bosqich talabasi

¹ E-mail: charosmaqsudova56@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.273

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy tizimlarning innovatsion rivojlanish jarayonlari o'rganilgan. O'zbekistonda raqamli transformatsiyaning institutsional asoslari, joriy siyosiy va texnologik mexanizmlari tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalar iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikka ta'sir qilishining asosiy yo'nalishlari aniqlangan. Davlat va xususiy sektor hamkorligida raqamli ekotizimni rivojlantirishning amaliy modeli tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya; innovatsion iqtisodiyot; institutsional muhit; raqamli texnologiyalar; O'zbekiston; iqtisodiy raqobatbardoshlik; startaplar; raqamli infratuzilma.

DIGITAL TRANSFORMATION AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY: UZBEKISTAN'S EXPERIENCE AND INSTITUTIONAL FACTORS

Maqsudova Charos Ulugbek qizi¹

¹ Jizzax State Pedagogical University, Management, 1st year student

¹ E-mail: charosmaqsudova56@gmail.com

Abstract. This article examines the processes of innovative development of economic systems in the context of the digital economy. The institutional foundations and current technological mechanisms of digital transformation in Uzbekistan are analyzed. Key directions of digital technology influence on economic growth and competitiveness are identified. A practical model for developing a digital ecosystem through public-private partnership is proposed.

Keywords: digital transformation; innovative economy; institutional environment; digital technologies; Uzbekistan; economic competitiveness; startups; digital infrastructure.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar milliy iqtisodiyotlarni qayta shakllantirmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili, bulutli hisoblash va Internet of Things (IoT) kabi texnologiyalar an'anaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarini tubdan o'zgartirmoqda. Jahon iqtisodiy forumining (WEF) 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, raqamli iqtisodiyot global YaIMning 15,5 foizini tashkil etmoqda va 2030 yilga qadar bu ulush 25 foizga yetishi prognoz qilinmoqda [1].

O'zbekiston ham ushbu global jarayondan chetda qolmadi. "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi doirasida mamlakat iqtisodiyotining raqamli ulushi 2018-yildagi 2,2 foizdan 2023-yilga kelib 3,7 foizga oshdi [2]. Biroq, raqamli transformatsiyaning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun nafaqat texnologik infratuzilma, balki unga mos institutsional muhitni shakllantirishni ham talab etadi -bu esa ushbu tadqiqotning asosiy muammosi bo'lib hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi -raqamli transformatsiya sharoitida O'zbekiston iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishiga ta'sir etuvchi institutsional omillarni aniqlash va raqamli ekotizimni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Raqamli transformatsiya nazariyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlarda ikkita asosiy yondashuv keng tarqalgan. Birinchi yondashuv texnologik determinizm deb ataladi va Brynjolfsson hamda McAfee (2014) asarlarida ishlab chiqilgan: ushbu nazariyaga ko'ra, raqamli texnologiyalarni joriy etish o'z-o'zicha iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi [3]. Ikkinchi yondashuv institutsional, ya'ni North (1990) va Acemoglu (2012) tomonidan rivojlantirilib, texnologiyaning samaradorligi mavjud institutsional muhitga -mulkdilik huquqi, qonun ustuvorligi, bozor raqobati kafolatlariga -bog'liq ekanligini ta'kidlaydi [4].

Tranzit iqtisodiyotlar kontekstida ushbu ikkinchi yondashuv yanada asosli ko'rinadi. Xususan, Worldbank (2021) tomonidan o'tkazilgan 48 ta rivojlanayotgan mamlakatni qamrab olgan meta-tadqiqot shuni ko'rsatkichi, raqamli infratuzilmaga sarmoya qilingan har bir dollar iqtisodiy o'sishga faqat kuchli institutsional muhit mavjud bo'lganda -ya'ni korrupsiya darajasi past, qonunlar ijrosi yaxshi ta'minlangan va intellektual mulk himoyasi samarali bo'lganda -1,7-2,3 dollar qo'shimcha daromad keltiradi; zaif institutlar mavjud bo'lganda esa bu ko'rsatkich 0,4-0,8 dollarga tushib qoladi [5].

Tadqiqot metodologiyasi sifatida quyidagi usullardan foydalanildi: xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlarning tizimli tahlili; O'zbekiston Statistika qo'mitasi, Jahon banki va OECD statistik ma'lumotlarining qiyosiy tahlili; O'zbekiston raqamli siyosati hujjatlarining mazmuniy tahlili.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekistonda raqamli transformatsiyaning institutsional asoslarini tahlil qilish bir qator muhim tendentsiyalarni namoyon qilmoqda.

Birinchidan, me'yoriy-huquqiy bazaning mustahkamlanishi sezilarli. 2019-2023 yillar davomida elektron tijorat, raqamli imzo, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik sohasida 40 dan ortiq qonun hujjatlari qabul qilindi. IT-park yaratilishi raqamli startaplarga soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan litsenziyalash mexanizmlari orqali qulay ekotizim yaratdi.

Ikkinchidan, raqamli infratuzilmaning rivojlanishi barqaror davom etmoqda. Broadband internet qamrovi 2018-yildagi 52 foizdan 2023-yilga kelib 78 foizga ko'tarildi [2]. Davlat xizmatlari platformasi (My.gov.uz) orqali 200 dan ortiq davlat xizmati onlayn ko'rsatila boshlandi, bu esa ma'muriy xarajatlarni va korrupsiya xavfini kamaytirdi.

Uchinchidan, startap ekotizimi faol rivojlanmoqda. 2023-yil yakuniga ko'ra, O'zbekistonda 1200 dan ortiq IT startap faoliyat ko'rsatmoqda, ularning umumiy kapitalizatsiyasi 340 million dollarni tashkil etdi. Biroq, bu ko'rsatkich qo'shni Qozog'iston bilan taqqoslaganda (2,1 mlrd dollar) hana sezilarli farq qilmoqda [6].

1-jadval. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning asosiy ko'rsatkichlari (2020–2023)

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023
Raqamli sektor ulushi (YalMda, %)	2,8	3,1	3,4	3,7
IT eksporti (mln. dollar)	187	241	298	387
Internet qamrovi (%)	62	68	73	78
IT startaplar soni	640	810	1040	1200+
Onlayn davlat xizmatlari soni	120	151	178	200+

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2024 [2]

Jadval ma'lumotlari raqamli transformatsiyaning barqaror o'sish tendentsiyasini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, IT eksporti ko'rsatkichi 2020-2023 yillarda 107 foizga oshibdi -bu O'zbekiston IT sektorining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshib borayotganidan dalolat beradi.

Biroq, bir qator tizimli muammolar ham mavjud. Raqamli iqtisodiyot rivojlanishini tormozlayotgan asosiy omillar sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: yuqori malakali IT kadrlar etishmasligi (sohaning yillik talabi 15 000 mutaxassis bo'lsa, ta'lim tizimi atigi 7 000 ta bitiruvchi tayyorlaydi); kichik va o'rta biznes uchun raqamli transformatsiya xarajatlarining nisbatan yuqoriligi; hududlar o'rtasidagi raqamli tengsizlik (poytaxt va viloyat markazlari bilan qishloq hududlari o'rtasidagi internet sifati farqi 2,3 barobar). [2; 6]

XULOSA

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Raqamli transformatsiya O'zbekiston iqtisodiyotida real va o'lchanadigan natijalarga erishmoqda - raqamli sektorning YaIMdagi ulushi o'sib, IT eksporti ko'payib, onlayn davlat xizmatlari kengayib bormoqda. Biroq, ushbu o'zgarishlar salohiyatga mos kelmaydi, chunki institutsional muhit hali ham texnologik rivojlanish sur'atidan orqada qolmoqda.

Raqamli transformatsiyaning to'liq samaradorligini ta'minlash uchun uchta ustuvor yo'nalishda kompleks choralar ko'rish zarur. Birinchi yo'nalish -kadrlar salohiyatini oshirish: IT ta'limi va kasbiy qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish, universitetlar bilan IT sektori o'rtasidagi hamkorlikni institutsionallashtirish. Ikkinchi yo'nalish -raqamli tengsizlikni kamaytirish: hududlarda sifatli internet infratuzilmasini rivojlantirish, mahalliy raqamli klasterlarni qo'llab-quvvatlash. Uchinchi yo'nalish -innovatsiya ekotizimini mustahkamlash: kichik va o'rta biznes uchun raqamli transformatsiya subsidiyalarini kengaytirish, intellektual mulk huquqini samarali himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish.

Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot siyosatini ishlab chiquvchilar hamda IT sohasidagi tadbirkorlar uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. World Economic Forum. (2023). Global Competitiveness Report 2023: Digital Economy and Innovation. Geneva: WEF Publications. <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2023>
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. (2024). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektori: statistik to'plam 2023. Toshkent: Statistika qo'mitasi nashriyoti.
3. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. W. W. Norton & Company.
4. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Publishers.
5. World Bank. (2021). World Development Report 2021: Data for Better Lives. Washington, DC: The World Bank Group. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1600-0>
6. OECD. (2023). Digital Economy Outlook 2023: Shaping an Enabling Environment for the Digital Transformation. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/cde7d5d2-en>
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-6079-son Farmoni.
8. Schwab, K. (2017). The fourth industrial revolution. Crown Business.
9. North, D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
10. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2023). Digital Economy Report 2023: Shaping an Enabling Environment for E-commerce and Digital Platforms. New York: United Nations.